

Osoby nauczycielskie a zmiana klimatu

Wnioski z badań przeprowadzonych
na potrzeby projektu Kalejdoskop

Badanie i raport:

Wojtek Wilk, Marta Piechocka-Nowakowska
(Fundacja Rozwoju Społeczeństwa
Informacyjnego)

Współpraca merytoryczna:

Katarzyna Kuśmierska, Magdalena Jedlicka
(Narodowe Centrum Kultury)

Rekrutacja osób badanych:

Zespół Projekt2b

Redakcja i korekta:

Małgorzata Rodak

Projekt i skład:

Syd Breslauer

Lipiec 2026

Raport „Osoby nauczycielskie a zmiana klimatu” jest dostępny na licencji Creative Commons. Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne 4.0 Międzynarodowa. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz FRŚI.

Utwór powstał w ramach Projektu Kalejdoskop, realizowanego przez FRŚI i NCK. Zezwala się na dowolne wykorzystanie treści – pod warunkiem zachowania niniejszej informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, posiadanych praw oraz o Projekcie Kalejdoskop. Treść licencji jest dostępna na stronie <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.pl>.

Spis treści

Streszczenie wykonawcze	4
Co musisz wiedzieć przed lekturą wyników	9

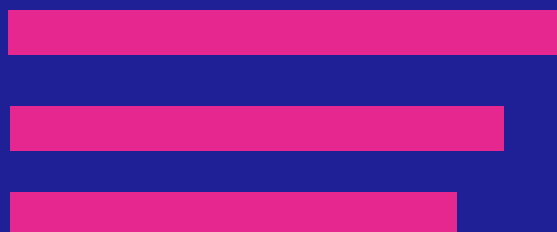
Wnioski z badania

1. Emocje związane ze zmianą klimatu i ochroną środowiska	16
2. Poziom wiedzy nauczycieli i nauczycielek na temat katastrofy klimatycznej i potrzeby pilnych działań	23
3. Stosunek do działań, które jednostka może podjąć na rzecz ochrony klimatu	46
4. Podsumowanie	50

Aneks: metoda

1. Szczegóły związane z realizacją wywiadów	53
2. Szczegóły związane z realizacją ankiety	54
3. Wybory dotyczące pytania sprawdzającego wiedzę osób nauczycielskich	55

Streszczenie wykonawcze

Streszczenie wykonawcze

Historia, którą opowiada raport

W ramach badania przeprowadziłyśmy ankietę wśród 250 osób uczących w 15 szkołach z ośrodków do 100 tysięcy mieszkańców. Skupiłyśmy się na mniejszej liczbie szkół, ale za to uzyskałyśmy głosy dużej części ich zespołu nauczycielskiego. Chciałyśmy w ten sposób uniknąć skrzywienia wyników spowodowanego zgłoszeniem się do badania przede wszystkim osób szczególnie zainteresowanych tematem klimatu. Dodatkowo wątki klimatyczne uwzględniliśmy podczas 15 wywiadów indywidualnych i 6 grupowych realizowanych na potrzeby dobrego zaplanowania projektu *Kalejdoskop*.

Nastawienie badanych osób nauczycielskich oraz ich kompetencje do rozumienia wątków związanych z katastrofą klimatyczną są bardzo zbliżone do wyników uzyskiwanych w badaniach ogólnej populacji Polski. Jednocześnie widzimy rolę nauczycieli i nauczycielek jako wyjątkową, ze względu na wpływ, który mogą mieć na młode osoby. W tym kontekście wyzwaniem stanowi nasze odkrycie, że badani pomijają i nie doceniają znaczenia działań obywatelskich i wyborów politycznych w wachlarzu najważniejszych aktywności, które dla klimatu może podjąć jednostka. Kontrastuje to dodatkowo

z faktem, że duża grupa badanych osób wyraziła przekonanie o nieproporcjonalnie dużym znaczeniu wyborów osób fizycznych w porównaniu do wpływu działań systemowych.

Wyniki ankiety i przebieg rozmów pokazują, że osoby nauczycielskie są osłuchane z komunikatami o niektórych konsekwencjach zmiany klimatu i dotarła do nich wiadomość, że ten wątek jest pilny. Jednocześnie ponad połowa badanych na różne sposoby wyraziła wątpliwości, czy katastrofa klimatyczna jest rzeczywiście tematem tak palącym, jak przedstawia się ją w debacie publicznej. Zakładamy, że osoby, które zarazem mają wiedzę, jak i wciąż nie są w niej ugruntowane – w naturalny sposób kwestionują ją przy okazji prób wyrobienia sobie ostatecznego zdania. Taka postawa może przekładać się na podatność na komunikaty dezinformacyjne, które nie negują zmiany klimatu wprost, ale podważają jej skalę, pilność, związek przyczynowo-skutkowy z różnymi działaniami lub zasadność wprowadzania niezbędnych polityk.

Zagrożenie dezinformacją wydaje się tym bardziej realne, że z części jakościowej badania wynika, że osoby nie mają doświadczeń aktywnego poszukiwania informacji o klimacie. W związku z tym nie znają źródeł i instytucji, którym mogłyby zaufać podczas weryfikowania informacji. Opierają się na porównaniu doniesień podczas kwerend prowadzonych w Internecie, przyjmując, że powtarzające się głosy dowodzą poprawności danych.

Podczas przygotowywania lekcji o klimacie dają kredyt zaufania platformom edukacyjnym oraz grupom nauczycielskim, z których korzystają podczas przygotowywania zajęć z innych tematów.

Duży potencjał grupy nauczycielskiej stanowi jej wysoka gotowość do osobistego podjęcia działań na rzecz spowolnienia zmiany klimatu.

Spis kluczowych wniosków

Niektóre wnioski opieramy na wynikach ankiety – w takich przypadkach podajemy dokładne wartości procentowe. Inne wywodzimy przede wszystkim z przeprowadzonych wywiadów i ze względu na jakościowy charakter tej metody nie przypisujemy im wartości procentowych.

1. W osobach nauczycielskich jest ogromny zapał do zaangażowania w sprawy klimatu. 44% ankietowanych odczuwa złość lub frustrację, czyli emocje potencjalnie motywujące do działania.
2. Bardzo ważne pozostaje szukanie języka, który nie będzie wzmacniał strachu lub frustracji. 49% ankietowanych wobec katastrofy klimatycznej czuje niepokój, lęk lub bezsilność.
3. Co piąta osoba nauczycielska ma wątpliwości co do tego, czy zmiana klimatu to potwierdzony naukowo fakt.
4. Powiązanie zmiany klimatu ze zmianami w lokalnym środowisku jest powszechne wśród nauczycieli i nauczycielek.
5. Jednak połączenie pomiędzy kryzysem klimatycznym oraz kryzysami geopolitycznymi jest dobrze rozumiane jedynie przez niewielką grupę.
6. Zmiana klimatu jest traktowana jako mniej pilny problem niż segregowanie odpadów oraz recykling.
7. Większość nauczycieli i nauczycielek ma wątpliwości co do pilności zapobiegania zmianie klimatu.
8. Osoby nauczycielskie rozumieją znaczenie ograniczenia konsumpcji dla zapobiegania zmianie klimatu i deklarują gotowość do podejmowania takich działań. Jednocześnie 45% ankietowanych nauczycieli i nauczycielek niewystarczająco docenia znaczenie działań systemowych w zapobieganiu zmianie klimatu.

9. W przygotowywaniu lekcji o klimacie ważniejszą rolę odgrywają zaufane źródła materiałów i scenariuszy lekcyjnych niż zaufane źródła eksperckiej wiedzy o klimacie.
10. Osoby nauczycielskie nie doceniają znaczenia działań obywatelskich (i politycznych).
11. Temat zmiany klimatu nie jest przez osoby nauczycielskie traktowany jako ryzykowny ani politycznie kontrowersyjny.

Co musisz
wiedzieć przed
lekturą wyników

Projekt Kalejdoskop koncentruje się na rozwijaniu takich kompetencji jak myślenie systemowe i krytyczne, rozumienie złożonych zależności między środowiskiem, społeczeństwem i gospodarką, umiejętność formułowania problemów oraz wyobrażania sobie zrównoważonej przyszłości. Ważnym elementem jest również budowanie postaw odpowiedzialności społecznej, współpracy i inicjatywy obywatelskiej.

W projekcie kluczową rolę odegrają nauczycielki i nauczyciele oraz bibliotekarki i bibliotekarze, którzy – dzięki szkoleniom i wsparciu merytorycznemu – stają się facylitatorami procesu uczenia się.

Co musisz wiedzieć przed lekturą wyników

A. Cel

Badanie prowadziłyśmy, w celu odpowiedniego przygotowania projektu Kalejdoskop. W związku z tym poruszałyśmy wiele wątków dotyczących codziennej pracy w szkole.

Ten raport, skupiony na klimacie, stanowi wyłącznie wycinek pełnego badania.

W kontekście klimatu stawiałyśmy sobie następujące pytania:

- Na ile nauczyciele i nauczycielki dostrzegają różne kryzysy związane z katastrofą klimatyczną oraz ich powiązania w ramach polikryzysu?
- Czy nauczyciele i nauczycielki uważają temat ochrony środowiska za polityczny lub niebezpieczny? Jakie niebezpieczeństwa wiążą się ich zdaniem z jego podejmowaniem?

- Czy nauczyciele i nauczycielki racjonalnie oceniają wpływ swoich wyborów na świat oraz znaczenie podejmowania działań systemowych?
- Czy nauczyciele i nauczycielki dostrzegają znaczenie działań innych niż konsumenckie (np. wspólne inicjatywy społeczności lokalnych, wybory polityczne, reagowanie na dezinformację) dla przeciwdziałania zmianie klimatu?

B. Źródła danych

15 wywiadów indywidualnych oraz 6 wywiadów grupowych

– warto jednak pamiętać, że podczas każdego z nich wątki klimatyczne stanowiły wyłącznie jedną z części (ok. 15–20 minut).

250 ankiet CAWI pochodzących z 15 szkół. Taka próba nie jest reprezentatywna dla populacji polskich nauczycieli i nauczycielek, ale na różne sposoby dołożyliśmy starań, żeby zabezpieczyć wysoką jakość zebranego materiału. Uwzględniliśmy w nich:

- 1. Różnorodność szkół** – z każdego z makroregionów NUTS1 do badania zostały zaproszone dwie szkoły (w regionie centralnym trzy, ponieważ na początku badania liczba uzyskanych ankiet była tam bardzo niska). Z każdego makroregionu jedna szkoła znajdowała się w gminie wiejskiej, a jedna w gminie miejskiej.
- 2. Zabezpieczenie się przed efektem wypełnienia wyłącznie przez zainteresowane osoby.** To typowy problem w przypadku ankiet realizowanych na próbie nielosowej. Właśnie dlatego zdecydowaliśmy się na mniejszą liczbę szkół, ale podjęliśmy intensywną współpracę z placówkami,

aby ankietę wypełniła duża część grona pedagogicznego – również osoby, dla których temat zmian klimatu nie jest szczególnie interesujący czy ważny.

3. **Utrzymanie motywacji do udziału w badaniu** – szkoły otrzymywały nagrodę, gdy przestały wymaganą liczbę wypełnionych kwestionariuszy. To właśnie pomogło nam zaangażować w badanie osoby niezainteresowane wątkami klimatycznymi. Ankieta była też zwięzła, aby zminimalizować ryzyko zmęczenia i zniechęcenia respondentów, które mogłoby wpłynąć na staranność udzielanych odpowiedzi.
4. **Weryfikację jakości wypełnionych ankiet** – odrzuciliśmy ponad 40 kwestionariuszy, które zostały wypełnione w nierealistycznie krótkim czasie bądź w których respondenci i respondenci konsekwentnie wybierali i wybierały identyczną pozycję we wszystkich pytaniach.

C. Inne ważne decyzje

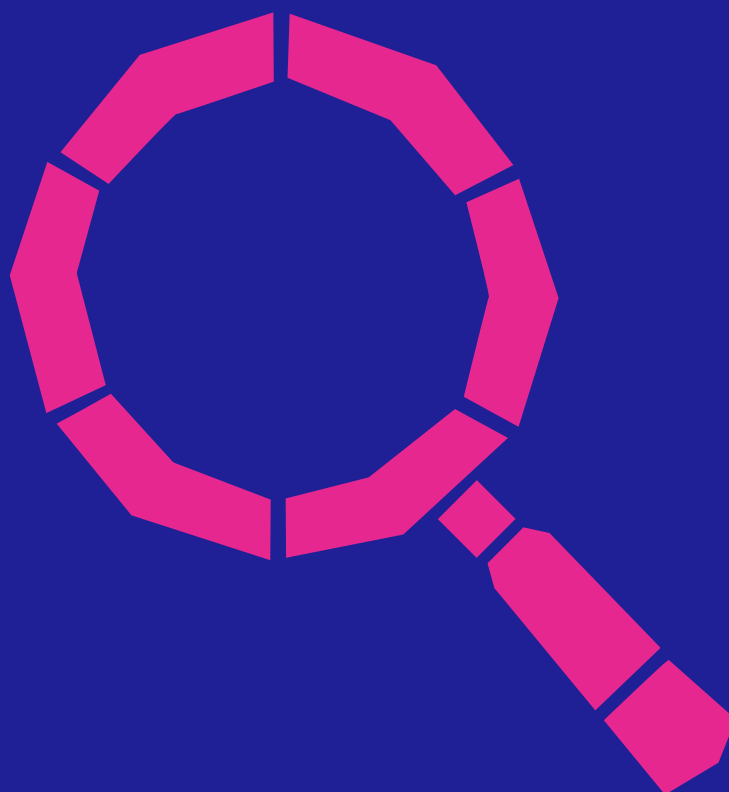
Ankietę oraz większość wywiadów skierowałyśmy do osób pracujących w mniejszych ośrodkach – wsiach i miastach do 100 tysięcy mieszkańców. To właśnie w mniejszych ośrodkach realizowany będzie projekt Kalejdoskop i dlatego ta perspektywa była dla nas najcenniejsza.

Zależało nam, aby zapewnić osobom nauczycielskim wypełniającym ankietę poczucie bezpieczeństwa. Założyłyśmy, że mimo zapewnień o anonimowości i poufności, przekazanie szczegółowych informacji o rolach pełnionych w szkole **mogłoby wzbudzić w respondentach i respondentkach obawę**, że ktoś z ich placówki zidentyfikuje autora lub autorkę ankiety. Dlatego w pytaniu wielokrotnego wyboru osoby nauczycielskie wybierały spośród szeroko zdefiniowanych kategorii:

- **Biologia, Geografia** – 31 osób.
- **Edukacja wczesnoszkolna** – 77 osób.
- **Pozostałe przedmioty** – 125 osób.
- **Brak nauczanego przedmiotu** – 43 osoby. Tę opcję wybierały np. osoby pełniące role nauczycieli i nauczycielek współorganizujących, pedagogów i pedagożek, psychologów i psycholożek etc.

Choć uniemożliwiło to przeprowadzenie bardziej precyzyjnych porównań między poszczególnymi przedmiotami, pozwoliło na wyodrębnienie grupy osób, których przedmioty ściśle dotyczą tematyki klimatu.

Wnioski z badania

Wnioski z badania

1. Emocje związane ze zmianą klimatu i ochroną środowiska

Pozytywnym wnioskiem z badania jest fakt, że zmiana klimatu silnie angażuje emocjonalnie badane osoby nauczycielskie.

W ankiecie zadałyśmy pytanie **Które z poniższych emocji zdarzyło się Pani/Panu odczuwać w ostatnich 3 miesiącach.**

Tylko co szósta osoba wybrała odpowiedzi mogące wskazywać na to, że tematy związane z klimatem i ochroną przyrody nie powodują u niej szczególnych emocji. Stosunkowo wąska była również grupa osób wskazujących, że te wątki są dla nich męczące (11%).

Które z poniższych emocji zdarzyło się Pani/Panu odczuwać w ostatnich 3 miesiącach

- Zachwyt pięknem przyrody

55%

- Złość ze względu na błędy, które popełnili ludzie, szkodząc przyrodzie

30%

- Frustrację, spowodowaną tym, że ludzie nie robią tyle, ile powinni, żeby dbać o przyrodę

29%

- Niepokój, że przegapimy moment, po którym będzie już zbyt późno, żeby coś zmienić

25%

- Nadzieję, że zmianę klimatu uda się spowolnić, dzięki odpowiedzialnym działaniom ludzi

24%

- Troskę na myśl o tym, że inne czujące istoty niż ludzie może spotkać cierpienie

24%

- Bezsilność, bo nie czuję, żebym miał_a jakiś wpływ na zatrzymanie zmiany klimatu

22%

- Strach związany z tym, jak zmieni się życie moich bliskich w wyniku zmiany klimatu

19%

- Strach, ponieważ myślę, że nie uda się spowolnić zmiany klimatu

15%

- Zagubienie w informacjach dotyczących zmiany klimatu

14%

- Zmęczenie natężeniem informacji dotyczących klimatu

11%

- Pewnie mi się zdarzyło odczuwać te emocje, ale już teraz nie pamiętam

10%

- Żadne z powyższych, inne tematy angażują mnie mocniej niż klimat i przyroda

6%

- Żadne z powyższych, choć wątki związane z przyrodą i klimatem powodują we mnie silne emocje, ale inne

0%

Wniosek 1.

W osobach nauczycielskich jest ogromny zapal do zaangażowania w sprawy klimatu. 44% ankietowanych odczuwa złość lub frustrację, czyli emocje potencjalnie motywujące do działania

We wspomnianym wyżej pytaniu blisko połowa¹ ankietowanych osób wybrała odpowiedzi: „Złość ze względu na błędy, które popełnili ludzie, szkodząc przyrodzie” lub „Frustrację, spowodowaną tym, że ludzie nie robią tyle, ile powinni, by dbać o przyrodę.” Te emocje – w przeciwieństwie np. do bezsilności – pełnią ważną rolę w budowaniu motywacji i potrafią pomóc w zmobilizowaniu się do działania. Zwłaszcza złość. W tym sensie uzyskany wynik wydaje się dobrą wiadomością i potencjałem do wykorzystania, szczególnie biorąc pod uwagę wnioski z badania Ziemia nie Atakuje 2024². Jednym z nich była obserwacja, że poziom emocji Polek i Polaków względem katastrofy klimatycznej zaczął się obniżać, a społeczeństwo oswaja się z nieuniknionym i staje się zobojętniałe.

44% ankietowanych

- Złość ze względu na błędy, które popełnili ludzie, szkodząc przyrodzie

30%

- Frustrację, spowodowaną tym, że ludzie nie robią tyle, ile powinni, żeby dbać o przyrodę

29%

¹ Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Część osób oznaczyła obie opcje, dlatego choć słupki sumują się do 59%, to opisują wybór 44% badanej próby.

² Ziemia nie Atakuje, Lata Dwudzieste, 2024, str. 31

Stwierdzenia dotyczące złości z powodu niszczenia środowiska i frustracji wynikającej z braku wystarczającej troski o przyrodę stanowiły dla nas punkt wyjścia do oszacowania wielkości grupy, dla której ochrona przyrody jest osobistą wartością. Założyliśmy, że pytanie o tę kwestię wprost byłoby zbyt obciążone efektem aprobaty społecznej. Przecząco odpowiadałyby tylko osoby, które swoją tożsamość budują na opozycji wobec działań proekologicznych. Dlatego, choć to oczywiście uproszczenie, przyjęliśmy, że konsekwentny wybór więcej niż jednej z poniższych emocji powinien wskazywać, że przyroda jest ważna dla danej osoby. Jest to kluczowe, ponieważ gniew dotyczący spraw naprawdę ważnych dla jednostki ma szczególny potencjał, by wyzwolić działanie. Niezwykle istotne jest jednak – o czym piszemy w dalszej części – aby podjęta aktywność została mądrze ukierunkowana.

40% ankietowanych wybrało co najmniej 2 z tych odpowiedzi

- Zachwyt pięknem przyrody

- Złość ze względu na błędy, które popełnili ludzie, szkodząc przyrodzie

- Frustrację, spowodowaną tym, że ludzie nie robią tyle, ile powinni, żeby dbać o przyrodę

- Troskę na myśl o tym, że inne czujące istoty niż ludzie może spotkać cierpienie

Interesującą obserwacją jest zauważalny rozdźwięk pomiędzy grupą deklarującą zachwyty przyrodą (55%), a odsetkiem osób wskazujących na to, że zmiana klimatu wywołuje u nich empatyczne myśli o innych czujących istotach, które będą cierpieć w ich efekcie (24%). Na obecnym etapie badań nie jest możliwe jednoznaczne rozstrzygnięcie przyczyn tej rozbieżności, choć nasuwają nam się trzy hipotezy:

1. Wybór opcji dotyczącej zachwyty przyrodą mógł być powierzchownym sposobem na udzielenie „społecznie aprobowanej” odpowiedzi i zaprezentowanie się jako osoba wrażliwa na kwestie przyrodnicze. Od początku zakładaliśmy, że tak może być, właśnie dlatego zależało nam na wprowadzeniu dodatkowych stwierdzeń pozwalających zweryfikować, czy kwestie te rzeczywiście należą do kluczowych wartości danej osoby. Na tej podstawie szacujemy, że przyroda jest naprawdę istotna dla 40%, a nie 55% ankietowanych.
2. Opisywany rozdźwięk może ilustrować różnicę między postrzeganiem przyrody przez pryzmat korzyści dla człowieka (przyroda jako obiekt doświadczania, do którego dostęp ogranicza zmiana klimatu) a uznaniem jej wartości niezależnej od człowieka (przekonaniem, że zwierzęta i ekosystemy zasługują na ochronę niezależnie od człowieka, a ich cierpienie jest stratą samą w sobie).
3. Część osób może traktować cierpienie i śmierć zwierząt jako naturalny element cyklu życia. Troskę o inne czujące istoty zadeklarowało 9%³ osób uczących biologii i geografii oraz 28% osób uczących innych przedmiotów. Tak duża rozbieżność między tymi grupami może wskazywać na odmienne postrzeganie procesów przyrodniczych przez obie grupy.

3 Do takich zestawień podchodzimy w całym raporcie z dużą ostrożnością, ponieważ grupa osób uczących biologii i geografii była mniej liczebna (co jest naturalne, biorąc pod uwagę, że biologia i geografia to tylko dwa przedmioty z kilkunastu nauczanych w szkole). Mimo tego zastrzeżenia uważamy, że warto zwrócić uwagę na opisywaną zależność.

Wniosek 2.

Kluczowe jest poszukiwanie języka, który nie będzie nasilał poczucia lęku. 49% ankietowanych w kontekście katastrofy klimatycznej odczuwa niepokój, lęk lub bezsilność

Połowa ankietowanych osób⁴ wskazała co najmniej jedną z następujących emocji: niepokój, bezsilność lub lęk. Wynik ten interpretujemy jako ostrzeżenie przypominające o tym, jak ważne jest wypracowanie języka akcentującego pilność działań, który jednocześnie nie budzi przerażenia i nie przytłacza. Lęk i poczucie przytłoczenia potrafią paraliżować lub skłaniać do rezygnacji z podejmowania działań.

49% ankietowanych

- Niepokój, że przegapimy moment, po którym będzie już zbyt późno, żeby coś zmienić

- Bezsilność, bo nie czuję, żebym miał_a jakiś wpływ na zatrzymanie zmiany klimatu

- Strach związany z tym, jak zmieni się życie moich bliskich w wyniku zmiany klimatu

- Strach, ponieważ myślę, że nie uda się spowolnić zmiany klimatu

Katalog obaw wymienianych podczas wywiadów obejmował przede wszystkim nagłe zjawiska pogodowe oraz susze i niedobory wody pitnej. Istotny dla osób uczestniczących w rozmowach był również temat zdrowia i jakości żywności.

⁴ Pytanie miało charakter wielokrotnego wyboru. Część osób oznaczyła więcej niż jedną opcję, dlatego choć słupki sumują się do 81%, to opisują wybór 49% badanej próby.

- No oczywiście odczuwamy to na zdrowiu i już odczuwamy. Tutaj odczuwamy wszyscy. Lekarze będą mieli co robić.

- A jak mówisz o naszym zdrowiu, to czy myślisz o jakichś konkretnych, nie wiem, organach, konkretnych chorobach? Co masz na myśli?

- Płuca, serce. No wszystko, wszystko. Każdy organ wewnętrzny, liczne guzy.

- A powiesz coś więcej właśnie, jaki jest związek zmiany klimatu dla ciebie z tymi, nie wiem, guzami?

- Nie no oczywiście. No przecież pogorszenie się, powietrza, tak? Czyli tego, czym oddychamy. No to wpływa na nasze płuca na nasze serce, na układ krążenia. Czyli ja tutaj raczej myślę, że będziemy w tym względzie odczuwać te zmiany klimatyczne i to jest dla mnie najistotniejsze [FGI_nauczyciele_ki_klas_starszych_1]

- Co jeszcze z pani perspektywy może być teraz, za pięć lat, za dziesięć takim efektem zmian klimatu, które odczuwamy w naszym życiu codziennym?

- Myślę, że na przykład modyfikowana żywność, tak? Ja raczej wolałabym jeść naturalne produkty niż modyfikowane. [IDI_educacja_wczesnoszkolna_4]

Kwestia zdrowia silnie oddziałuje na wyobraźnię badanych i jest jednym z pierwszych skojarzeń z negatywnymi konsekwencjami zmiany klimatu. Warto jednak podkreślić, że przywoływane przykłady – często odległe od bezpośrednich skutków zmiany klimatu – wskazywały, że chodzi tu bardziej o uogólniony lęk niż obawę związaną z kluczowymi zagrożeniami (takimi jak konsekwencje zdrowotne ekstremalnych upałów).

Dbłość o **stosowanie** języka, który nie będzie potęgował poczucia zagrożenia, zyskuje na znaczeniu również w kontekście chwiejności emocjonalnej części badanych. Wśród osób, które zadeklarowały, że w ostatnich miesiącach odczuwały nadzieję, że katastrofę klimatyczną uda się spowolnić dzięki odpowiedzialnym postawom ludzi, aż 43% równocześnie wskazało na towarzyszący im w tym okresie strach lub niepokój o to, czy te działania przyniosą skutek.

2. Poziom wiedzy nauczycieli i nauczycielek na temat katastrofy klimatycznej i potrzeby pilnych działań

Nie stawiałyśmy badanym skomplikowanych pytań, ponieważ nie zależało nam, żeby ocenić, ile osób jest ekspertami i ekspertkami. Ważniejsze było dla nas uchwycenie, jaka część osób nauczycielskich ma solidnie ugruntowane podstawy – czyli czuje pewność co do najważniejszych faktów. Dlatego poziom świadomości badałyśmy pytaniem, które zostało **sformułowane w sposób uprawomocniający wątpliwości:**

Wiele powszechnie uznawanych przekonań bywa przyjmowanych bezkrytycznie tylko dlatego, że są często powtarzane. Prosimy o przyjrzenie się poniższym stwierdzeniom i zaznaczenie tych, które w Pani/Pana ocenie rzeczywiście znajdują potwierdzenie w faktach.

Dodatkowo ograniczenie możliwych odpowiedzi do katalogu **prawda** / **nie wiem** / **nieprawda** (bez szerszej skali) wymuszało bardziej jednoznaczną decyzję.

Spośród 16 stwierdzeń 9 weryfikowało zrozumienie powiązania ze sobą różnych kryzysów oraz przyczyn zmiany klimatu, a 9 kolejnych – świadomość, jak palący jest temat katastrofy klimatycznej (2 pozycje były wspólne dla obu skal). Wykres dostępny na kolejnej stronie ilustruje rozkład odpowiedzi dla każdego z nich. Założyliśmy, że w polskim kontekście dla każdego ze stwierdzeń istnieje obiektywnie prawidłowa odpowiedź. Na przykład zmiana klimatu rzeczywiście dotknie prawie każdą osobę, nawet jeśli można argumentować, że osoba bardzo bogata nie odczuje ograniczeń, a po prostu pewne możliwości staną się dla niej droższe. Wykaz odpowiedzi, które traktowaliśmy jako prawidłowe, znajduje się w aneksie Metoda, wraz z informacją, do której skali zostały przypisane.

Pierwsze stwierdzenie dotyczyło tego, że zmiana klimatu to fakt, co do którego zgadza się świat nauki.

Osoby, które wskazały je jako nieprawdziwe, nie były już brane pod uwagę podczas analizy pozostałych stwierdzeń. Trudno bowiem oczekiwać od osoby uważającej, że zmiany klimatu nie ma, oceny, czy jej skutki będą podobne we wszystkich krajach. Ta grupa była jednak bardzo nieliczna (5%), co pozostaje spójne z ogólnopolskimi badaniami Polek i Polaków prowadzonymi przez CBOS⁵.

⁵ Opinie o zmianach klimatu i transformacji energetycznej, CBOS, Grudzień 2025, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2025/K_128_25.PDF [dostęp: 08.07.2026]

Wiele powszechnie uznawanych przekonań bywa przyjmowanych bezkrytycznie tylko dlatego, że są często powtarzane. Prosimy o przyjrzenie się poniższym stwierdzeniom i zaznaczenie tych, które w Pani/Pana ocenie rzeczywiście znajdują potwierdzenie w faktach.

UWAGA – niebieski słupek obrazuje odsetek prawidłowych odpowiedzi, nie odpowiedzi „prawda”.

■ Prawidłowa odpowiedź ■ Nie wiem ■ Nieprawidłowa odpowiedź

- Zmiana klimatu to fakt, co do którego zgadza się świat nauki*

- Częstsze susze, pożary, powodzie to efekt zmiany klimatu

- Zmiana klimatu wpłynie na efektywność produkcji rolnej i wzrost cen żywności

- Zmiana klimatu, której współcześnie doświadczamy w znacznej mierze jest spowodowana działalnością człowieka

- Jeśli w porę nie zareagujemy, to część zmian zachodzących przez ocieplenie klimatu może być nieodwracalna

- Stan, w jakim znalazła się Ziemia, jest poważny i wymaga natychmiastowych działań

- Obecnie na świecie dochodzi do masowego zanikania gatunków roślin i zwierząt

- Negatywne skutki zmiany klimatu dotkną mnie i moich sąsiadów

- Zmiana klimatu będzie zwiększać nierówności społeczne (m.in. różnicować jakość życia i jego długość)

- Globalne ocieplenie zachodziło w ostatnich dekadach, ale udało się je zatrzymać

- Odejście od paliw kopalnych (węgla, ropy naftowej i gazu ziemnego) jest ważne, żeby spowolnić zmianę klimatu

- Skutki zmiany klimatu będą podobne we wszystkich krajach

- Tematowi zmiany klimatu poświęca się niewspółmiernie dużo miejsca w mediach

- Ludzkość zrobiłaby lepiej, gdyby nakłady poświęcane na ochronę klimatu zainwestowała w zapobieganie wojnom

- Zmiana klimatu zachodzi, ale jej konsekwencje są wyolbrzymiane w celach politycznych

- Pilniejsze niż zajmowanie się zmianą klimatu jest rozwiązanie problemu plastiku i zaśmiecenia świata

Wniosek 3.

Co piąta ankietowana osoba nauczycielska ma wątpliwości co do tego, czy zmiana klimatu to potwierdzony naukowo fakt

Tylko co dwudziesta osoba wprost zaznaczyła, że zmiana klimatu nie jest naukowym faktem. Istotne wydaje nam się jednak to, że w tym samym czasie co szósta osoba nie miała pewności, że to prawda i zdecydowała się na odpowiedź „nie wiem”. Łącznie grupa ta stanowiła aż 19% badanych osób. Trzeba podkreślić, że nie mówimy tu o braku przekonania co do potrzeby podejmowania różnych działań (tak rozumiana kontestacja zmiany klimatu jest według różnych badań częstsza⁶), ale o braku podstawowego przekonania o istnieniu konsensusu naukowego w kwestii zachodzących zmian klimatycznych.

Wniosek 4.

Powiązanie zmian klimatycznych ze zmianami w lokalnym środowisku jest powszechne wśród osób nauczycielskich

W trakcie wywiadów jako pierwsze dowody na występowanie zmiany klimatu najczęściej wskazywane były: zmiana rytmu pór roku, lokalne susze oraz doświadczenia nagłych zjawisk pogodowych⁷ – przede wszystkim powodzi. W ankiecie stwierdzenie dotyczące związku zmian klimatu z natężeniem kataklizmów otrzymało najwięcej prawidłowych odpowiedzi ze wszystkich (87%), a dwie trzecie badanych uważa, że skutki zmian klimatu dotkną ich społeczności lokalne.

6 1) 53% za raportem Tracking Nastrojów – Wiosenne nastroje Polek i Polaków 2026, Zymetria, str. 22. 2) 55% za raportem Ziemia nie Atakuje, Lata Dwudzieste, 2024, str. 33

7 Warto podkreślić, że badanie ankietowe było realizowane w kwietniu i maju 2026, jeszcze przed katastrofalnymi upałami, które nadeszły w czerwcu tego roku.

UWAGA – niebieski słupek obrazuje odsetek prawidłowych odpowiedzi, nie odpowiedzi „prawda”.

- Częstsze susze, pożary, powodzie to efekt zmiany klimatu

- Negatywne zmiany zmian klimatu dotkną mnie i moich sąsiadów

■ Prawidłowa odpowiedź ■ Nie wiem ■ Nieprawidłowa odpowiedź

Chcemy przy tym podkreślić, że w wywiadach wiele tych wypowiedzi rzeczywiście cechowało się analityczną głębią – osoby badane nie ograniczały się jedynie do stwierdzenia „jest inaczej”, tylko wskazywały na konkretne negatywne konsekwencje, np. potencjalny wzrost kosztów żywności.

– Kiedyś było wiadomo, że wtedy a wtedy wysadzamy to a to, bo nie zmarznie, tak? A teraz jakbym miała znowu wysadzać, to ja bym się bała, kiedy nawet w maju wysadzić cokolwiek, bo nie wiem, czy mi to naraz nie zmarznie. Wiemy, że są dni te Zośki zmarzły na przykład w połowie maja, ale to są trzy dni i potem już można było robić. A teraz nawet pod koniec maja mamy przymrozki takie, że wszystko nam szlag trafia za przeproszeniem, nie? Zaczyna wszystko szybciej kwitnąć, bo jest coraz cieplej, a potem nagle przychodzi mróz i połowy rzeczy nie ma [IDI_nauczycielka_współorganizująca]

Wniosek 5.

Powiązanie pomiędzy kryzysem klimatycznym oraz kryzysami geopolitycznymi jest dobrze rozumiane jedynie przez niewielką grupę nauczycieli i nauczycielek

O ile ponad połowa ankietowanych wskazała, że zmiana klimatu będzie wpływała na zwiększenie nierówności, o tyle nieco więcej niż co trzecia osoba słusznie oceniła, że niektóre kraje zostaną dotknięte skutkami zmiany klimatu poważniej niż inne (co będzie przekładało się m.in. na nasilenie procesów migracyjnych). Pytanie o przesunięcie środków przeznaczanych na ochronę klimatu w stronę zapobiegania wojnom miało weryfikować, czy osoby badane dostrzegają, że zmiana klimatu jest powiązana z ryzykiem wybuchu konfliktów o zasoby. W tym wypadku tylko 30% badanych z przekonaniem odpowiedziało, że przenoszenie tych środków z ochrony klimatu na zapobieganie wojnom nie jest właściwym działaniem.

UWAGA – niebieski słupek obrazuje odsetek prawidłowych odpowiedzi, nie odpowiedzi „prawda”.

- Zmiana klimatu będzie zwiększać nierówności społeczne (m.in. różnicować jakość życia i jego długość)

- Skutki zmiany klimatu będą podobne we wszystkich krajach

- Ludzkość zrobiłaby lepiej, gdyby nakłady poświęcane na ochronę klimatu zainwestowała w zapobieganie wojnom

■ Prawidłowa odpowiedź ■ Nie wiem ■ Nieprawidłowa odpowiedź

- No i przede wszystkim wydaje mi się, że [...] ochrona środowiska, ochrona przyrody jakby ciągle w małym stopniu jest nagłaśniana i jakby temat w ogóle ekologii troszeczkę został odsunięty, ale myślę, że to jest spowodowane po prostu sytuacją na świecie i teraz mało kto myśli o klimacie, myśli się o bezpieczeństwie i pokoju [IDI_biologia_1]

Wniosek 6.

Ochrona klimatu jest traktowana jako mniej pilna niż gospodarka odpadami, segregacja i recykling

Prowadzone rozmowy pokazały, że osoby nauczycielskie jako kluczowe działania zwiększające prawdopodobieństwo, że młodzi ludzie zaangażują się w przeciwdziałanie zmianie klimatu, uważają edukację w zakresie recyklingu oraz oszczędzania wody i energii elektrycznej. Wyniki ankiet potwierdzają, że ta perspektywa jest powszechna – tylko co piąta osoba nauczycielska nie zgodziła się ze stwierdzeniem, że temat odpadów jest pilniejszy niż sam kryzys klimatyczny.

UWAGA – niebieski słupek obrazuje odsetek prawidłowych odpowiedzi, nie odpowiedzi „prawda”.

• Pilniejsze niż zajmowanie się zmianą klimatu jest rozwiązanie problemu plastiku i zaśmiecenia świata

■ Prawidłowa odpowiedź ■ Nie wiem ■ Nieprawidłowa odpowiedź

- Natomiast moje osobiste zdanie jest takie, że (...), niezależnie od przyczyn, z jakich zmiany klimatu następują, bo następują, ja sama jedna nie mam na to wpływu. To, co mogę robić, to jest to, co robię i co akurat moje pokolenie było nauczone od lat.

Segregacja śmieci – wszyscy myślą, że zostało wymyślone to teraz. A ja przypominam, że za czasów dobrego starego PRL-u myślę, że funkcjonowało to paradoksalnie dużo lepiej niż teraz, tylko nikt o tym nie mówił głośno, że to jest na przykład nie wiem, recykling (...). Mogę sortować śmieci. Mogę korzystać z systemu kaucyjnego. Mogę mnóstwo jakichś drobiazgów wokół siebie, co też czynię i czego uczę swoje dzieci. Co przekazuję tak uczniom? To, co możemy robić. Możemy razem zbierać elektrośmieci. Co robimy w szkole i co jest w ogóle bardzo fajne. Możemy współpracować na przykład z jakimiś firmami, które założymy zbierają. Mamy taką fajną akcję, że zbierają stare telefony i później to w jakiś sposób jest spieniężane, przetwarzane i zysk z tego idzie na schronisko dla zwierząt [IDI_polski_1]

Wniosek 7.

Pewność większości nauczycieli i nauczycielek nie jest stabilna co do pilności zapobiegania zmianie klimatu

W ankiecie na poziomie stwierdzeń bezpośrednio odnoszących się do tego, czy zmiana klimatu jest pilnym wyzwaniem, większość osób ankietowanych wyraziła zgodę. Aż 82% oceniło, że konsekwencje pogłębiających się zmian klimatu mogą być nieodwracalne, a 73%, że stan, w jakim znalazła się Ziemia jest poważny i wymaga natychmiastowych działań. To ostatnie pytanie zaczerpnęliśmy z badania *Ziemia nie Atakuje*, a odpowiedzi ankietowanej przez nas grupy wskazują, że przekonanie o potrzebie natychmiastowych działań jest powszechniejsze wśród osób nauczycielskich niż w ogólnej populacji (w badaniu *Ziemia nie Atakuje* 2022 wynosiło ono 69%, a w edycji z 2024 roku – 63%).

Jednocześnie ponad 40% badanych miało trudność z jednoznacznym zaprzeczeniem stwierdzeniu, że globalne

ocieplenie udało się już zatrzymać. Ponadto tylko około jednej trzeciej z nich z przekonaniem nie zgodziło się ze stwierdzeniami, że klimatowi poświęca się w mediach zbyt wiele miejsca lub że konsekwencje jego zmiany są wyolbrzymiane dla celów politycznych. Pokazuje to naszym zdaniem, że informacje o tym, jak pilna jest kwestia przeciwdziałania katastrofie klimatycznej, docierają do osób badanych, ale ich postawę cechuje duża chwiejność. Przy takim braku ugruntowania poglądów możliwa wydaje się łatwa zmiana optyki pod wpływem intensywnych działań dezinformacyjnych.

UWAGA – niebieski słupek obrazuje odsetek prawidłowych odpowiedzi, nie odpowiedzi „prawda”.

- Jeśli w porę nie zareagujemy to część zmian zachodzących przez ocieplenie klimatu może być nieodwracalna

- Stan, w jakim znalazła się Ziemia, jest poważny i wymaga natychmiastowych działań

- Globalne ocieplenie zachodziło w ostatnich dekadach, ale udało się je zatrzymać

- Tematowi zmiany klimatu poświęca się niewspółmiernie dużo miejsca w mediach

- Zmiana klimatu zachodzi, ale jej konsekwencje są wyolbrzymiane w celach politycznych

■ Prawidłowa odpowiedź ■ Nie wiem ■ Nieprawidłowa odpowiedź

– Oprócz tego, że obserwuję to na przestrzeni swojego życia, no to trudno mi jest się odnieść do tego, co jest przeinaczeniem, ponieważ jak gdyby nie jest to temat, który jest w obrębie moich zainteresowań i który gdzieś tam pogłębiam [...] Wiem, że tam, gdzie jest możliwość staram się i segregować odpady. Staram się nie kupować zbyt dużej ilości niepotrzebnych rzeczy, tak? [...]

Natomiast w kwestii takiej globalnej, no to trudno mi jest powiedzieć. Gdzieś tam mogę powtórzyć to, co gdzieś w mediach dociera, że światowi rządzący nam każą oszczędzać czy tam nas pouczają na temat śladu węglowego i sami na zjazdy przylatują samolotami, które zostawiają ten ślad węglowy. No ale to, to jest opinia, którą mogę sobie powtarzać. Nie jest to moje zdanie, bo nie mam wiedzy na ten temat. [IDI_edukacja_wczesnoszkolna_4]

– Nie no, na pewno jakieś są zmiany klimatu, ale czy to jest aż takie radykalne, czy to jest aż takie, bo tak to wszystko jest nagłośnione, a czy w rzeczywistości jest aż tak, jak to nam mówią te media? Nie wiem, gdzieś tam spojrzeć by trzeba w te wszystkie badania naukowców, tak? Ale często jest tak, że coś tam nam wmawiają, a w rzeczywistości wcale tak nie jest. No te topniejące lodowce no to na pewno. Ale czy, czy aż tak się klimat ociepla? [FGI_edukacja_wczesnoszkolna_1]

W badaniu jakościowym spotkałyśmy się z postawą, która być może – przynajmniej częściowo – stoi za tą rozbieżnością. Część badanych rejestruje komunikaty o konsekwencjach zmiany klimatu i nie umie ich zignorować, ale jednocześnie wewnętrznie kwestionuje prawdziwość tych informacji. Niektóre osoby z jednej strony trafnie wskazywały konsekwencje zmiany klimatu, a czasami opisywały złożone zależności (np. druga z cytowanych poniżej rozmówczyń w innej części rozmowy bardzo trafnie powiązała zmiany klimatyczne z kryzysem migracyjnym). Równocześnie badani wprost mówili o tym, że mimo wszystko trudno im odrzucić wewnętrzne przekonanie, że zmiana klimatu to po prostu naturalny, nieunikniony cykl, niezależny od działań człowieka.

- Aczkolwiek są źródła, które mówią, że część zmian klimatu jest niezależna od działalności człowieka, tak? Że mamy epoki wychłodzenia i ocieplenia i że to też jest proces naturalny [...] To znaczy, wie pan co, właśnie, że są zmiany w pogodzie, no to odczuwamy to. Tutaj nie ma wątpliwości. Natomiast ja miałabym wątpliwości co cały czas do tej emisji dwutlenku węgla, tak? Tutaj mam wątpliwości. Tego może tak nie czuję do końca.
- Czy ona jest bezpośrednią przyczyną, czy, czy da się ją zmitygować? Czego pani nie czuje?
- Że, właśnie ta emisja dwutlenku węgla tak bardzo może znacząco wpływać na zmiany klimatyczne, tak? Mam takie wątpliwości, że to jest też pewnego rodzaju proces naturalny [...] Mamy już jakieś wyznaczone normy, żeby tyle i tyle pewnych rzeczy produkować, a ograniczyć, inne rzeczy, a i tak te zmiany postępują. No pewne rzeczy też nie są zbadane do końca, tak? [IDI_geografia_1]

Ja jestem z wykształcenia geografem, specjalność klimatologia. Ja mam zawsze z tym wielki problem, bo analizując przeszłość Ziemi zmiana klimatu zawsze była, jest i będzie. Może faktycznie przyspieszyliśmy jako ludzie, tak? Umożliwiliśmy te zmiany klimatu, jak gdyby teraz ze zdwojoną prędkością i powiem jedno każdy widzi, chociaż trudno mi w tej chwili dzieciom uzasadnić, że jednak ta zima była surowa i nie ma ocieplenia klimatu i wszyscy czekamy na to ocieplenie i mi nawet trudno się jak gdyby w tej kwestii wypowiedzieć. Ja uwielbiam rozmawiać na temat klimatu, na temat jego zmiany. Tylko że zawsze sobie biorę pod uwagę, że było, jest i będzie [FGI_nauczyciele_ki_klas_starszych_1]

W naszym pytaniu znalazło się 9 stwierdzeń dotyczących pilności oraz wyjątkowości problemu zmiany klimatu na tle innych wyzwań. Jako osoby dostrzegające, że zmiana klimatu

to temat pilny, traktowaliśmy wypełniających, którzy co najmniej sześć razy wskazali poprawną odpowiedź (ze szczególnym wyróżnieniem tych, którzy uzyskali wynik 8/9 lub 9/9 punktów). Osoby, które uzyskały niższe wyniki, klasyfikowaliśmy jako nieprzekonane. W efekcie szacujemy, że około 42% badanych wykazuje przekonanie co do pilności działań (co jest w pełni spójne z wynikami raportu *Ziemia atakuje 2024* dla populacji ogólnopolskiej – str. 68). Co interesujące, w naszej ankiecie odpowiedzi osób uczących biologii i geografii nie różniły się od głosów osób uczących pozostałych przedmiotów.

- Nieprzekonani co do pilności

- Raczej przekonani co do pilności

- Na pewno przekonani

Analogicznie przeanalizowaliśmy wyniki skali obrazującej poziom zrozumienia złożoności kryzysu klimatycznego. Tutaj wyniki okazały się lepsze – blisko dwie trzecie badanych wydaje się mieć świadomość złożoności tego zjawiska. Odsetek ten jest wyższy u ankietowanych uczących biologii i geografii (70% w porównaniu do 63% w pozostałych grupach). Należy jednak zauważyć, że jedna trzecia osób nauczających przedmiotów przyrodniczych nie wykazuje wystarczającej wiedzy o złożoności kryzysu klimatycznego, a to wciąż znacząca grupa.

- Brak wiedzy o złożoności kryzysu klimatycznego

36%

- Świadomość złożoności kryzysu klimatycznego

44%

- Wysokie zrozumienie złożoności kryzysu klimatycznego

20%

Wniosek 8.

45% ankietowanych osób nauczycielskich nie docenia znaczenia działań systemowych w zapobieganiu zmianie klimatu

Celem analizy było określenie, jaka część osób nauczycielskich rozumie, że zmiany systemowe są kluczowe dla zatrzymania zmiany klimatu. W tym celu w ankiecie umieściliśmy pytanie: Czasem słyszy się, że wybory jednostki nie mają przełożenia na zmianę klimatu, innym razem, że to szukanie usprawiedliwień dla swojej bezczynności. Jak Pani/Pana zdaniem należy rozłożyć 100 punktów między poniższe kategorie, aby pokazać, które z nich są najważniejsze do spowolnienia zmiany klimatu? Im więcej punktów dla danej kategorii, tym większy jej wpływ (można też przyznać 0 punktów).

Punkty można było przydzielić pięciu kategoriom:

- suma codziennych wyborów i zachowań pojedynczych osób (np. konsumpcja, transport, zużycie energii) z całego świata,
- decyzje rządów i regulacje przyjmowane przez poszczególne kraje,
- umowy międzynarodowe i regulacje organizacji ponadnarodowych (np. UE, ONZ, Światowa Organizacja Handlu),

- wybory biznesowe dokonywane przez firmy, przedsiębiorstwa i korporacje,
- inicjatywy nieformalne realizowane przez grupy osób w swoich lokalnych społecznościach.

Średnie wartości punktowe pokazują, że respondenci i respondentki najwyżej oceniają znaczenie codziennych wyborów jednostek, a jednocześnie stosunkowo nisko szacują wpływ inicjatyw podejmowanych wspólnie na poziomie lokalnym i systemowym.

- Suma codziennych wyborów i zachowań pojedynczych osób (np. konsumpcja, transport, zużycie energii)

27 pkt

- Decyzje rządów i regulacje przyjmowane przez poszczególne kraje

23 pkt

- Umowy międzynarodowe i regulacje organizacji ponadnarodowych (np. UE, ONZ, Światowa Organizacja Handlu)

19 pkt

- Wybory biznesowe dokonywane przez firmy, przedsiębiorstwa i korporacje

17 pkt

- Inicjatywy nieformalne realizowane przez grupy osób w swoich lokalnych społecznościach

12 pkt

Konstruując te kategorie założyliśmy, że dwie z nich wiążą się ze sprawczością osób fizycznych, dwie dotyczą sprawczości władzy formalnej – systemowej, a jedna opisuje wpływ sprawczości podmiotów biznesowych. Ta ostatnia kategoria odnosi się do podmiotów o skali działania znacznie większej niż pojedyncze gospodarstwo domowe, ale jednocześnie

– przynajmniej teoretycznie – podlegających decyzjom systemowym (regulacjom), a nie wyznaczających je samodzielnie. Można jednak argumentować, że największe podmioty gospodarcze, ale również silne zrzeszenia mniejszych firm czy rosnące firmy technologiczne zyskują pozycję pozwalającą na wywieranie wpływu na skalę systemową. W dalszych analizach przyjęliśmy takie właśnie założenie i sprawczość podmiotów biznesowych traktowaliśmy jako bliższą systemowej.

	Sprawczość osób fizycznych	Sprawczość władzy formalnej	Sprawczość podmiotów biznesowych
Kategoria	Suma codziennych wyborów i zachowań pojedynczych osób (np. konsumpcja, transport, zużycie energii) z całego świata	Umowy międzynarodowe i regulacje organizacji ponadnarodowych (np. UE, ONZ, Światowa Organizacja Handlu)	Wybory biznesowe dokonywane przez firmy, przedsiębiorstwa i korporacje
	Inicjatywy nieformalne realizowane przez grupy osób w swoich lokalnych społecznościach	Decyzje rządów i regulacje przyjmowane przez poszczególne kraje	

W oparciu o opisaną klasyfikację oraz liczbę przyznanych punktów wyodrębniłyśmy cztery główne grupy respondentów i respondentek:

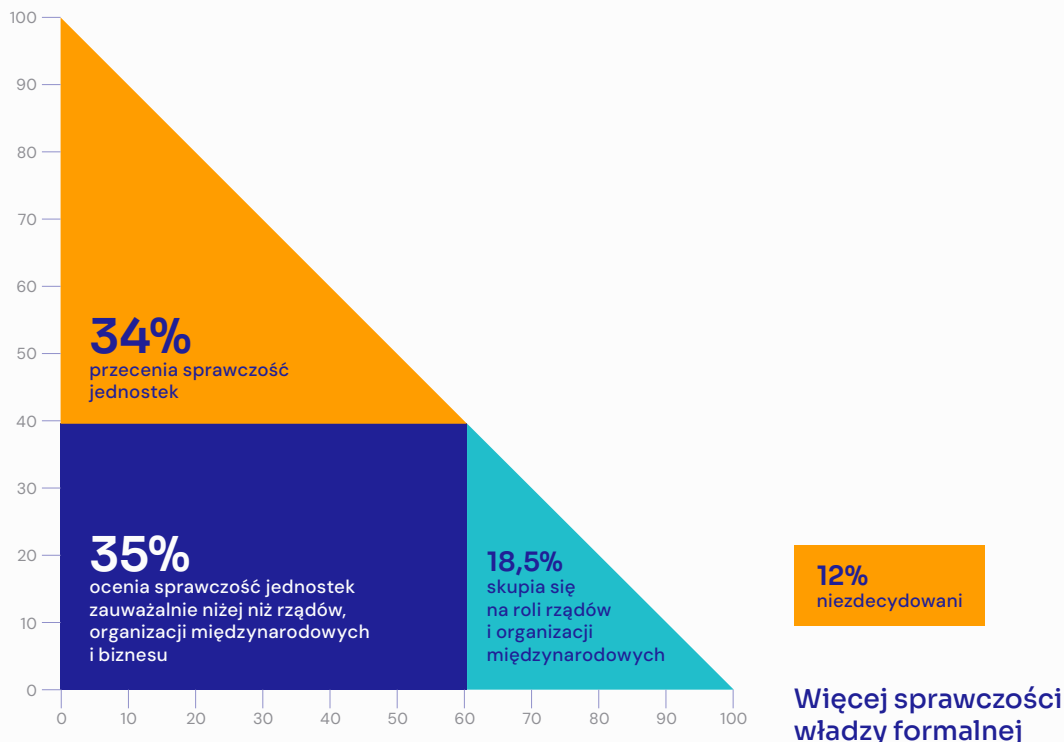
- **Niezdecydowani** – to osoby, które nie wskazały jednoznacznie żadnej kategorii (każdej przyznały między 17 a 23 punkty). Założyłyśmy, że tak zrównoważony podział punktów może być przejawem braku wiedzy lub braku wyrobionego zdania. Może też stanowić wyraz przekonania, że wszystkie kategorie mają zbliżoną wagę. To, podobnie jak brak opinii, oznacza, że osoba nie traktuje kwestii systemowych jako nadrzędnych.

- **Skupieni wyraźnie na roli rządów i organizacji międzynarodowych** – osoby, które większość punktów (a dokładnie 60 i więcej) przyznały tym dwóm kategoriom, co interpretujemy jako przejaw rozumienia kluczowego znaczenia rozwiązań systemowych.
- **Przeceniający sprawczość jednostek** – osoby, które ponad 40 punktów przyznały wyborom jednostek oraz inicjatywom grup nieformalnych. Przyjęłyśmy, że taka wartość jest już wyrazem przeceniania roli jednostek.
- **Oceniający sprawczość jednostek zauważalnie niżej niż rządów, organizacji międzynarodowych i biznesu** – osoby, które przyznały mniej niż 60 punktów rządowi i organizacjom międzynarodowym, ale po uwzględnieniu punktów dla sektorów biznesowych, łączna sprawczość działań indywidualnych wynosiła w ich ocenie 40 punktów lub mniej. Są to zatem osoby bez bezwzględnego przekonania o dominującej roli rządzących, które jednak dostrzegają wymiar systemowy poprzez przypisanie istotnej roli podmiotom biznesowym i nie oceniają wysoko sprawczości samych jednostek.

Blisko połowa osób badanych udzieliła odpowiedzi wskazujących – w ramach tak zdefiniowanego podziału – na brak postrzegania działań systemowych jako wiodących i kluczowych dla powstrzymania kryzysu klimatycznego. Co ciekawe, osoby, które w poprzednim pytaniu wykazały się najwyższym poziomem wiedzy o zmianach klimatu, odróżniały się od pozostałych przede wszystkim postrzeganiem sprawczości biznesu, przypisując mu średnio o 5 punktów więcej niż reszta ankietowanych.

Postrzeganie sprawczości jednostki vs. władza formalna⁸

Więcej sprawczości
osób fizycznych

Zakładamy, że przekonanie o przeniesieniu głównej odpowiedzialności na działania jednostek może mieć szereg ważnych implikacji.

Po pierwsze, w wymiarze poczucia sprawczości: skoro osoby nauczycielskie są przekonane, że ich jednostkowe wybory mają kluczowe znaczenie, może je to skutecznie motywować do podejmowania proekologicznych kroków. Przy tym jednak obarczanie się nadmierną odpowiedzialnością może sprzyjać

⁸ Osoby badane musiały rozdysponować pełne 100 punktów. Gdyby wyboru dokonywały wyłącznie między sprawczością osób fizycznych i sprawczością władzy formalnej – byłyby one w pełnej zależności – każda odpowiedź musiałaby się plasować gdzieś na przerywanej linii. Obecność biznesu sprawiła, że osoby badane mogły część punktów przekierować w stronę kolejnego wymiaru. W związku z tym im dalej względem linii plasowała się odpowiedź w tym układzie współrzędnych, tym więcej punktów osoba badana przyznała biznesowi.

poczuciu przytłoczenia, lęku oraz bezsilności – zwłaszcza, że prowadzenie w pełni zeroemisyjnego stylu życia pozostaje w obecnych realiach niemożliwe.

Po drugie, w wymiarze wartościowania własnych wyborów: kluczowe staje się pytanie, które z decyzji jednostki uznawane są za priorytetowe – czy są to codzienne wybory konsumenckie, czy raczej decyzje polityczne (np. udział w wyborach), będące najbardziej bezpośrednim sposobem wpływania obywateli na przyszłe reformy systemowe? Znaczące jest przy tym, że żadna z osób zakwalifikowanych przez nas do grupy przeceniających sprawczość jednostek nie oceniła wspólnych inicjatyw społeczności lokalnych wyżej niż indywidualnych wyborów konsumenckich.

Po trzecie, w wymiarze oczekiwań kierowanych wobec podmiotów zewnętrznych: bez przekonania, że to rządy i instytucje dysponują sprawczością strategiczną, trudno budować wobec nich jednoznaczne oczekiwania lub wyzwolić emocje (np. obywatelski sprzeciw czy motywujący gniew), które skłaniałyby do wywierania na nie presji. O tym, jak nauczyciele i nauczycielki oceniają znaczenie własnych działań, piszemy w kolejnym rozdziale. W tym mamy jeszcze jeden wniosek w kontekście wiedzy i jej zdobywania.

Wniosek 9.

W przygotowywaniu lekcji o klimacie ważniejszą rolę odgrywają zaufane źródła materiałów i scenariuszy lekcyjnych niż zaufane źródła eksperckiej wiedzy o klimacie

Zależało nam na tym, aby dowiedzieć się, skąd osoby badane czerpią wiedzę o klimacie, czy zdarza im się aktywnie jej poszukiwać i gdzie ich zdaniem można znaleźć wiarygodne informacje. Nie weryfikowałyśmy tego w ankiecie, ponieważ uznałyśmy, że pytania o to albo będą zbyt obciążone efektem aprobaty społecznej (ankietowani nie odpowiedzą nam zgodnie z prawdą), albo odpowiedzi do wyboru w pytaniach zamkniętych będą stanowiły zbyt dużą odpowiedź (czyli osoby nauczycielskie same z siebie nie udzieliłyby żadnej odpowiedzi, ale widząc opcje, dokonają wyboru). Uznałyśmy, że lepszym wyborem będą wywiady, które dają możliwość drążenia odpowiedzi i zweryfikowania, czy stoją za nią realne doświadczenia. Okazało się jednak, że takie pogłębianie odpowiedzi nie było potrzebne. Osoby uczestniczące w wywiadach spontanicznie deklarowały, że nie poszukują informacji na temat zmiany klimatu. Bazują przede wszystkim na treściach, które docierają do nich za pośrednictwem prasy, telewizji i mediów społecznościowych.

- Ciężko mi powiedzieć, bo raczej człowiek bazuje na takiej swojej wiedzy i chyba (...) na takim wewnętrznym instynkcie? Tak mi się wydaje
- A co podpowiada Pani wewnętrzny instynkt, jeśli chodzi o zmiany klimatu? Czy one zachodzą, czy nie i gdzie je widać, jeśli tak?
- Jeżeli tu chodzi o to, czy to jest prawda, czy nie, no to wiadomo, że to jest taki nasz instynkt. My sami wiele rzeczy doświadczamy, tak? Jak teraz mi się przypomniało, robiliśmy

kiedyś taki projekt, mini projekt z Sanepidem właśnie to też było na temat smogu. [...] Więc tutaj my mamy tą możliwość, że my dużo rzeczy możemy poobserwować. I tak naprawdę dzieci uważam, że mają dość dużą wiedzę, bo my o tym dość dużo rozmawiamy, prowadzimy akcje o segregacji śmieci, o zbiórkach elektrośmieci i tak dalej. Dochodzi do tego, że oni sami siebie nawzajem pilnują. [ID_educacja_wczesnoszkolna_1]

Osoby badane, poproszone o doprecyzowanie swoich wypowiedzi, miały znaczne trudności ze wskazaniem konkretnych organizacji czy podmiotów, które mogłyby stanowić dla nich zaufane źródło informacji o klimacie. W toku przeprowadzonych wywiadów nie uzyskaliśmy niemal żadnych jednoznacznych rekomendacji w tym zakresie. Pytane o sposoby weryfikacji danych, osoby uczestniczące w badaniu wskazywały czasem, że szukałyby informacji w źródłach rządowych – nie były jednak w stanie podać konkretnych serwisów ani instytucji.

– Staram się to wszystko ściągnąć z wielu różnych źródeł. Z wypowiedzi naszych rządzących, naszych przedstawicieli, z tego, co oni mówią. Europejska i parlament jeszcze nam dużo daje wiedzy albo przynajmniej jakiegoś kierunku. [...] Tak, ale też często jeszcze jakieś (...) czasopisma naukowe, które są łatwo dostępne, do których dzieci też mogą mieć dostęp, tak? Czy to u nas w bibliotece szkolnej, czy właśnie w internecie albo po prostu gdzieś coś kupią, bo dzieci też czasami przynoszą same i dopytują, [...] Czasami też proszę, żeby dzieci na lekcji, znalazły jakieś informacje, tylko też na wiarygodnych źródłach, żeby to nie było nie wiadomo, gdzie szukane. Szukamy źródeł naukowych. Czasami opieramy się o chociażby Sanepid albo jakieś inne jeszcze instytucje.

- Jak mówisz o pismach w bibliotece, to masz na myśli jakiś konkretny tytuł?
- Nie wiem, ja tutaj nie jestem ekspertem, ale coś National Geographic, Nauka. [FGI_nauczyciele_ki_klas_starszych_2]

Powyższe wnioski skłoniły nas do pogłębienia analizy i zadania pytania o praktyczny wymiar przygotowywania lekcji poruszających wątki klimatyczne. W odpowiedziach osoby uczestniczące w badaniu precyzowały, że w procesie tworzenia zajęć opierają się na sprawdzonych repozytoriach materiałów oraz gotowych scenariuszach lekcyjnych. Wśród najważniejszych źródeł wymieniały oficjalne platformy edukacyjne (w tym Zintegrowaną Platformę Edukacyjną) oraz nauczycielskie grupy wymiany doświadczeń w mediach społecznościowych.

- Gdyby Pani miała zweryfikować jakąś informację, która budzi trochę takiej podejrzliwości, czy to jest prawda, czy nieprawda, to gdzie by Pani szukała?
- Źródła, instytucje. Wpisuję w Google'a i czytam artykuły, które się mi pojawiają, ale czytam kilka.

[...]

- Zastanawiam się, jak Pani przygotowuje lekcje dla dzieciaków o klimacie? Na czym je Pani buduje? Z jakich źródeł?
- Ze stron dostępnych dla nauczycieli przede wszystkim. Czyli takie miejsca, gdzie są podręczniki, schematy lekcji. Coś takiego. Oglądam bardzo dużo filmów przyrodniczych i później z tych najciekawszych robię sobie notatki. Właściwie bazuję na ciekawostkach, które są sprawdzone, bo dzieci najbardziej interesują informacje takie nietypowe, nie nudne. [IDI_biologia_2]

Ważne! Nie chcemy zasugerować, że osoby nauczycielskie bezrefleksyjnie odtwarzają scenariusze lekcyjne. Wręcz przeciwnie, we wnioskach z wewnętrznej części badania opisującej sposób działania szkół, zauważyliśmy, że osoby nauczycielskie bazują na metodach aktywnych i są odważne w eksperymentowaniu z różnymi formatami. Nie mamy wątpliwości, że materiały i scenariusze są przez nie dostosowywane do grupy lub wykorzystywane jako inspiracja. Istotne natomiast, że nauczyciele i nauczycielki nie szukają zaufanych źródeł wyspecjalizowanych w klimacie (nie mają mapy takich podmiotów), opierają się na zaufaniu do źródła innego typu – rzetelnym dostawcy materiałów edukacyjnych lub swojej sieci kontaktów. Jest to jednak sytuacja obarczona pewnym ryzykiem. W przypadku tak złożonego tematu jak klimat łatwo uznać za wiarygodne materiały zawierające trudne do wychwycenia uproszczenia lub błędy.

Przy tej okazji chcemy również zwrócić uwagę na kilka dobrych praktyk w edukacji klimatycznej, z którymi się spotkałyśmy:

1. Nauka języka obcego przy okazji eksperymentów

– W klasie pierwszej robiliśmy eksperymenty związane z powietrzem. Starłam się przemycać słowa dotyczące zjawisk atmosferycznych czy jakichś aktywności powietrznych. Natomiast samo sedno skupiało się do eksperymentowania z balonem, z dmuchaniem, z badaniem tego, jak powietrze w ciele człowieka działa. Więc oddychaliśmy na różne sposoby, budowaliśmy wiatraczki [...]
Ciekawa lekcja była też w klasie siódmej, kiedy znalazłam taki prosty film po angielsku o budowaniu prototypu oczyszczalni wody. Potrudziłam się troszkę, poszukałam tych elementów jak węgiel aktywny taki, który pozwoli mi taki eksperyment przeprowadzić. No i rozpisywaliśmy sobie kartę obserwacji i budowaliśmy na angielskim właśnie taką oczyszczalnię wody.
[IDI_1_dobra_praktyka]

2. Zajęcia matematyczno-przyrodniczo-kulinarne

– To są zajęcia matematyczno-przyrodnicze. Jak mamy grupę produktów zbożowych na przykład, no to ja im przynoszę zboża. Poznajemy te zboża Z którego zboża, co się robi, jak się przetwarza. Jeżeli chodzi o przyrodę, no to od ziarenka, jak co rośnie, co z tego później można zrobić. I na przykład później uczymy się robić ciasto drożdżowe. Oni widzą, jak ten proces powstaje, że to ciasto rośnie, że musi być troszeczkę ciepło, żeby to wszystko urosło [...] No i oczywiście odmierzanie prawda? Więc i objętości i proporcje z matematyki. No powiem Panu tak jak dzieci usłyszały, że będą to zajęcia matematyczno-przyrodnicze, to była konsternacja i nie, w ogóle nie [...] I powiedziałam, że będziemy gotować, piec, kroić i tak dalej. To powiem Panu, że chętnych miałam tylu, że miejsca zabrakło.
[IDI_informatyka_teknika]

3. Inicjatywa szkoły skierowana do rodziców, aby optymalizowali dojazdy do szkoły

– Albo na przykład prosimy też rodziców, żeby zabierali dwoje, troje dzieci, a nie każdy rodzic jedzie swoim autem, tylko się wymieniają tygodniowo. Każdy gdzieś tam przywozi. To dość mocno wpływa jakość powietrza. Tutaj ze względu na to, że jest wioska, nie ma korków, nie ma zatorów, ale no ja myślę, że w tym kierunku będą takie największe zmiany widoczne.
[IDI_educacja_wczesnoszkolna_1]

3. Stosunek do działań, które jednostka może podjąć na rzecz ochrony klimatu

W ostatnim bloku pytań analizowaliśmy, jak osoby nauczycielskie oceniają znaczenie poszczególnych działań oraz swoją gotowość do ich podejmowania. Za wyraz uznania danego działania uznawaliśmy wybór jednej z dwóch pierwszych odpowiedzi, natomiast gotowość do jego podjęcia odzwierciedlał wyłącznie wybór odpowiedzi pierwszej.

- To ważne dla ochrony klimatu, mogę zacząć w tym roku (lub zamierzam kontynuować)
- To ważne dla ochrony klimatu, ale przy mojej sytuacji życiowej chyba się na to nie zdecyduję
- Mam wątpliwości czy zyski dla klimatu to wystarczające uzasadnienie dla takiego działania
- Moim zdaniem to działanie nie jest istotne w kontekście ochrony klimatu

- Podejmowanie działań mających na celu oszczędzanie wody

- Ograniczenie ilości kupowanych produktów

- Tłumaczenie bliskim znaczenia zapobiegania zmianie klimatu

- Angażowanie się w działanie razem z sąsiadami na rzecz dbania o ekologię w naszej okolicy

- Korygowanie nieprawdziwych informacji o klimacie przekazywanych w Internecie lub podczas rozmów na żywo

- Analizowanie programów kandydatów i traktowanie ich jako ważnego czynnika podczas głosowania w wyborach

- Popieranie przyjęcia w Polsce nowych regulacji obejmujących rolnictwo, przemysł, transport, wymogi stawiane budynkom

- Ograniczanie podróży samolotami

- Popieranie wprowadzenia w Polsce nowych podatków, mających wspierać ochronę przyrody i klimatu

Wniosek 10.

Osoby nauczycielskie rozumieją znaczenie ograniczenia konsumpcji dla zapobiegania zmianie klimatu i deklarują gotowość do podejmowania takich działań

Wyniki uzyskane w ramach poszczególnych pozycji kwestionariusza są wysoce obiecujące. Dowodzą one, że osoby nauczycielskie rozumieją wpływ emisji gazów cieplarnianych na procesy ocieplenia klimatu i dostrzegają, że kluczowe znaczenie ma ograniczenie poziomu konsumpcji, a dodatkowo deklarują one ponadprzeciętną gotowość do podjęcia osobistych działań na rzecz spowolnienia zmiany klimatu. Aż trzy czwarte ankietowanych wyraziło gotowość do oszczędzania wody, a 69% zadeklarowało gotowość do ograniczenia ilości kupowanych produktów (w porównaniu do 52% w badaniu Ziemia nie atakuje 2024 w przypadku deklaracji „Będę mniej kupować i wyrzucać”).

– Tutaj chyba musimy wrócić do zbytnej konsumpcji. Do tego wygodnego życia ludzi. To niestety duże zapotrzebowanie energii, a musimy tę energię jakoś wyprodukować. Także myślę, że to chyba jedna z przyczyn. [IDI_edukacja_wczesnoszkolna_3]

Wniosek 11.

Osoby nauczycielskie nie doceniają znaczenia działań obywatelskich (i politycznych)

Z drugiej strony wyniki ponownie prowadzą do pytania postawionego w poprzednim rozdziale o skłonność części badanych do przeceniania sprawczości jednostki. W przypadku takich działań jak oszczędzanie wody i ograniczanie liczby kupowanych produktów jedynie 12% i 14% badanych uznało, że nie są to kluczowe działania warte podejmowania (wybierając

jedną z dwóch ostatnich odpowiedzi). Zupełnie inaczej oceniane jest natomiast zaangażowanie obywatelskie i polityczne. Aż 58% badanych wyraziło brak entuzjazmu wobec wprowadzenia nowych podatków mających wspierać ochronę klimatu i przyrody, 40% wobec analizowania programów kandydatów przed głosowaniem w wyborach powszechnych, a 37% wobec popierania przyjęcia nowych regulacji obejmujących sektory odpowiedzialne za emisje.

Pozytywnie na tym tle wygląda gotowość do zaangażowania się w działania na rzecz sąsiedztwa, deklarowana przez 53% ankietowanych, a zakwestionowana przez 27% z nich. Ograniczeniem pytań zamkniętych w ankietach jest to, że pozwalają respondentom wyrażać opinie także na tematy, nad którymi na co dzień się nie zastanawiają. Pod tym względem przewagę mają wywiady. W pytaniach otwartych to osoby badane same decydują, które wątki uznają za istotne i w jakim kierunku rozwijają swoje odpowiedzi. Przeprowadzone przez nas wywiady jeszcze wyraźniej uwidoczniły to wyzwanie. Osoby badane, pytane o działania, które same podejmują oraz o to, czego powinny uczyć się dzieci w szkole podstawowej, niemal w ogóle nie wspominały o aktywności obywatelskiej. Natomiast recykling, sprzątanie śmieci czy ograniczanie konsumpcji wymieniały spontanicznie i bez wahania.

Głosowanie w wyborach, podpisywanie petycji czy angażowanie się w działania społeczności lokalnej niemal nie pojawiały się w spontanicznych odpowiedziach badanych osób. Znacznie częściej wskazywano indywidualne wybory konsumenckie.

Częściowo może to wynikać z negatywnych doświadczeń związanych z demokracją lokalną. Innym możliwym wyjaśnieniem jest pojawiające się wielokrotnie błędne przekonanie, że tylko Europa prowadzi działania na rzecz klimatu, a ich efekty są niweczone przez brak zaangażowania pozostałych regionów świata.

- Przykładowo zostanie wydana jakaś decyzja odgórnie, która znowu jest sprzeczna z eko-interesem, ale zostanie wprowadzona i co możemy zrobić? Zaprotestować? I tak nikt nie zwróci tak naprawdę na to uwagi. [IDI_polski_1]
- Tak, wszędzie. Chociażby ten przykład z nakrętkami, prawda? W Europie jest. A jeżeli się wyjedzie poza Europę, to tego nie ma. I to nie chodzi tu o same nakrętki, tylko o te prawa, które są w jednych częściach świata, a w drugih ich nie ma, nie są respektowane. [IDI_edukacja_wczesnoszkolna_2]
- Europa bardzo kładzie nacisk na to zmniejszenie emisji dwutlenku węgla. Natomiast Chiny sobie nic z tego nie robią, tak? W tej chwili Stany Zjednoczone, czy też Donald Trump mówi, że też nie będzie tym zainteresowany. To są kraje, gdzie ta gospodarka jest jednak bardzo silnie działająca i emisja dwutlenku węgla jest też duża, więc sami tego nie zmienimy, tak? [IDI_geografia_1]

Przeprowadzone wywiady nie wskazują na to, by osoby badane nie dostrzegały znaczenia kompetencji i zaangażowania obywatelskiego. Wręcz przeciwnie – niektóre z nich spontanicznie podkreślały, że jedną z najważniejszych rzeczy, z którymi dzieci powinny kończyć szkołę, są właśnie kompetencje obywatelskie. Gdy jednak rozmowa schodziła na temat klimatu i tego, co dzieci powinny wynieść z edukacji klimatycznej, uwaga ankietowanych koncentrowała się na śmieciach, recyklingu i indywidualnych wyborach konsumenckich. Sugeruje to, że problemem nie jest niedocenianie działań obywatelskich, lecz niedostrzeganie ich znaczenia w kontekście kryzysu klimatycznego. W efekcie wybory polityczne i zaangażowanie społeczne nie są postrzegane jako jedno z najważniejszych sposobów, w jakie jednostka może wpływać na skalę tego zjawiska.

Wniosek 12.

Temat zmiany klimatu nie jest przez osoby nauczycielskie traktowany jako polityczny i ryzykowny

W rozmowach o wyzwaniach związanych z pracą w szkole wielokrotnie powracał temat współpracy z rodzicami – zarówno jej mocnych stron, jak i trudności. Jednocześnie z wywiadów wyraźnie wynika, że zmiany klimatyczne nie są przez osoby nauczycielskie postrzegane jako temat kontrowersyjny ani obarczony szczególnym ryzykiem. Badane osoby nie spodziewają się, aby jego podejmowanie mogło wywoływać protesty lub prowadzić do konfliktów z rodzicami.

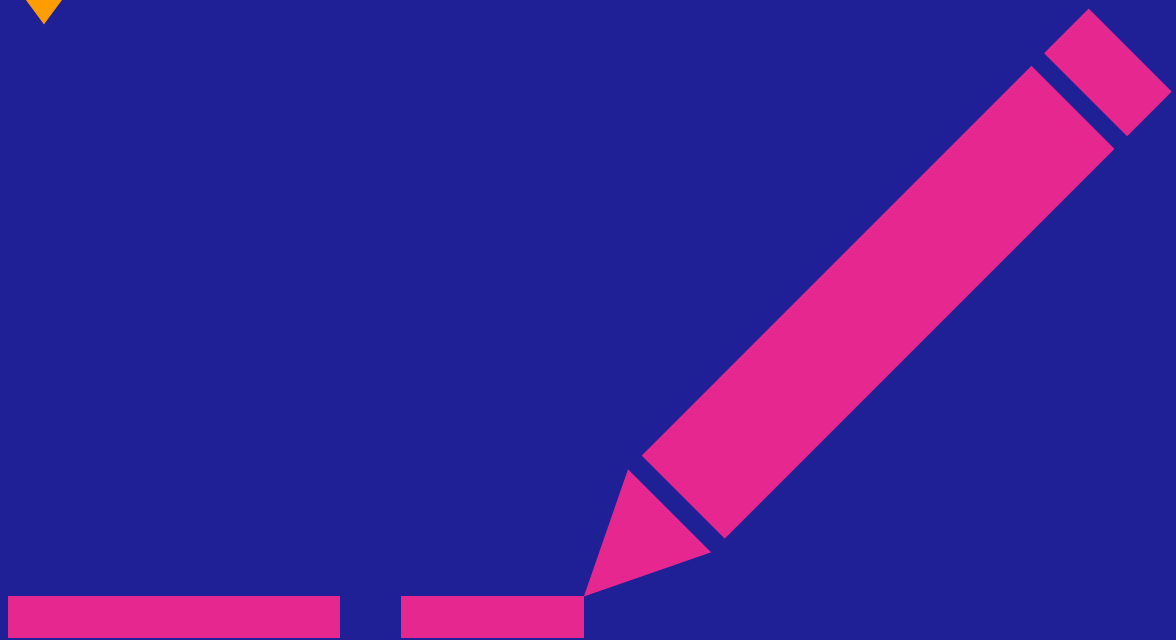
4. Podsumowanie

Przeprowadzone badanie pokazuje ogromny potencjał osób nauczycielskich, a jednocześnie potwierdza trafność założeń planowanego przez nas projektu. Jednym z jego kluczowych celów powinno być wzmacnianie przekonania, że działania obywatelskie są istotnym elementem aktywności na rzecz klimatu. Równie ważne jest wspieranie osób nauczycielskich we włączaniu do swojej praktyki edukacyjnej metod i projektów, które pomogą dzieciom dostrzec znaczenie wspólnego działania i sprawczości obywatelskiej w obliczu kryzysu klimatycznego. Istotnym wyzwaniem pozostaje znalezienie języka, który pozwoli wyraźnie odróżnić problem zaśmiecenia i recyklingu od zagadnienia zmiany klimatu. Powinien on z jednej strony pokazywać, że w obecnej sytuacji to ograniczanie zmiany klimatu wymaga szczególnej uwagi, z drugiej zaś nie może umniejszać znaczenia działań związanych z gospodarką odpadami ani nie może podważać dotychczasowego zaangażowania osób nauczycielskich w tym obszarze.

Nie chodzi o zastąpienie jednego tematu drugim, lecz o taki sposób komunikowania, który pozwoli właściwie odczytać skalę i pilność wyzwań związanych z kryzysem klimatycznym. Ze względu na to, że przygotowując lekcje o klimacie osoby nauczycielskie wymieniają się scenariuszami i korzystają z zaufanych przez siebie platform dostarczających materiały edukacyjne działania warto skoncentrować na jednym z dwóch kierunków. Pierwszym jest audyt najczęściej wykorzystywanych materiałów oraz współpraca z ich autorami i platformami w celu uzupełnienia brakujących treści, na przykład dotyczących znaczenia kompetencji obywatelskich. Drugim – konsekwentne budowanie rozpoznawalności jednego, wysokiej jakości repozytorium materiałów edukacyjnych.

Badanie wyraźnie pokazuje, że skutki zmiany klimatu w najbliższym otoczeniu są już dostrzegane przez nauczycieli i nauczycielki, choć nie zawsze są w pełni świadomi i świadome ich znaczenia. Warto na tym doświadczeniu budować, pokazując, że lokalne działania mogą przynosić realne i dostrzegalne efekty. Jednocześnie konieczne jest stopniowe poszerzanie tej perspektywy o konsekwencje zmiany klimatu wykraczające poza lokalny kontekst oraz o doświadczenia innych krajów. Wymaga to odpowiedniego języka i wyczucia, jednak wydaje się szczególnie obiecujące w pracy z osobami nauczycielskimi, które dzięki swojemu przygotowaniu zawodowemu są przyzwyczajone do analizy złożonych zjawisk i pracy z różnymi perspektywami.

Aneks: metoda

Aneks: metoda

Badanie zostało zrealizowane w okresie od marca do maja 2026 roku. Z uwagi na szacunek dla pracy osób nauczycielskich oraz ich czasu wolnego, wszystkie osoby biorące udział w wywiadach indywidualnych i grupowych otrzymały gratyfikację finansową za poświęcony czas, natomiast placówki szkolne, w których przeprowadzono badanie ankietowe, zostały wyróżnione wybraną przez siebie nagrodą rzeczową.

1. Szczegóły związane z realizacją wywiadów

Wywiady indywidualne trwały między 60 a 90 minut. Wywiady grupowe trwały 120 minut, a grupy liczyły po 5 osób (w jednym wypadku 4). Wiele uczestniczących w nich osób pełniło kilka ról w szkole. Poniżej wskazujemy rolę stanowiącą podstawę rekrutacji do badania.

Łącznie w części jakościowej wzięły udział 44 osoby uczące w szkołach, złożyły się na nią:

- 3 wywiady indywidualne z osobami zarządzającymi szkołami,
- 3 wywiady indywidualne z osobami, które realizowały innowacje edukacyjne w zakresie klimatu,
- 2 wywiady indywidualne z osobami uczącymi geografii/biologii,

- 2 wywiady indywidualne z osobami uczącymi innych przedmiotów w klasach 4–6,
- 4 wywiady indywidualne z osobami prowadzącymi edukację wczesnoszkolną,
- 1 wywiad indywidualny z osobą pełniącą rolę nauczycielki współorganizującej,
- 1 wywiad grupowy z osobami pełniącymi rolę nauczycieli i nauczycielek współorganizujących,
- 2 wywiady grupowe z osobami uczącymi w klasach 1–3,
- 3 wywiady grupowe z osobami uczącymi różnych przedmiotów w klasach 4–6.

2. Szczegóły związane z realizacją ankiety

Ankieta została realizowana w 15 szkołach, z których każda zobowiązała się do zebrania minimum 15 wypełnionych kwestionariuszy. Ostatecznie średnia liczba uzyskanych ankiet na szkołę wyniosła 17,5 (w przedziale od 15 do 20).

Próba nie miała charakteru losowego, więc nie jest reprezentatywna dla populacji polskich nauczycieli i nauczycielek. Staraliśmy się jednak zadbać o jej regionalne zróżnicowanie i wysoką jakość zebranych odpowiedzi. Z każdego z makroregionów NUTS1 do badania zostały zaproszone dwie szkoły. W regionie centralnym 3, ponieważ na początku badania liczba uzyskanych ankiet była tam bardzo niska. W efekcie liczba ankiet pozyskana z tego regionu okazała się najwyższa, ale jako że nie było to badanie losowane – zdecydowaliśmy się skorzystać z każdego poprawnego kwestionariusza. Z każdego makroregionu jedna szkoła znajdowała się w gminie wiejskiej, a jedna w gminie miejskiej.

Typowy problem w przypadku ankiet realizowanych na próbie nielosowej stanowi fakt, że wypełnia je bardzo szczególna grupa – osoby zainteresowane tematem. Właśnie dlatego zdecydowaliśmy się na mniejszą liczbę szkół, ale za to włożyliśmy wysiłek we współpracę z nimi, by ankiety wypełniła duża część grona pedagogicznego – również osoby, dla których temat zmiany klimatu nie jest kluczowy w ich pracy.

Szkoły otrzymywały nagrodę po osiągnięciu określonej liczby wypełnionych ankiet. Dzięki temu dyrekcje miały motywację do zachęcania do udziału w badaniu także osób, które na co dzień nie są związane z tematyką klimatyczną. Ankietę celowo zaprojektowano jako krótką, aby ograniczyć ryzyko zmęczenia respondentów i spadku ich uważności przy udzielaniu kolejnych odpowiedzi. Na etapie analizy weryfikowaliśmy tę staranność i odrzuciliśmy ponad 30 ankiet, które zostały wypełnione w nierealistycznie krótkim czasie lub takie, w których w kolejnych pytaniach konsekwentnie zaznaczano odpowiedzi znajdujące się na tej samej pozycji.

Struktura próby

Według regionu NUTS1	Centralny	Mazowsze	Południowo-Zachodni	Południowy	Północno-Zachodni	Północny	Wschodni
Liczba ankiet	52	34	35	32	32	34	31

Według wielkości miejscowości	Wieś	Miasto do 20 tys. mieszkańców	Miasto 20–100 tys. mieszkańców
Liczba ankiet	104	83	63

Według roli*	Biologia, geografia	Edukacja wczesnoszkolna	Pozostałe przedmioty	Brak nauczanego przedmiotu (pedagożka, osoba współorganizująca etc.)
Liczba ankiet	31	77	125	43

* Suma przekracza 250, ponieważ osoba mogła w obrębie pierwszych trzech kategorii wybrać więcej niż jedną odpowiedź

3. Wybory dotyczące pytania sprawdzającego wiedzę osób nauczycielskich

Stwierdzenie	Skala	Prawda	Nieprawda
• Zmiana klimatu to fakt, co do którego zgadza się świat nauki	Wiedza	✓	
• Skutki zmiany klimatu będą podobne we wszystkich krajach	Wiedza		✓
• Zmiana klimatu, której współcześnie doświadczamy, w znaczącej mierze jest spowodowana działalnością człowieka	Wiedza	✓	
• Zmiana klimatu wpłynie na efektywność produkcji rolnej i wzrost cen żywności	Wiedza	✓	
• Częstsze susze, pożary, powodzie to efekt zmiany klimatu	Wiedza	✓	
• Odejście od paliw kopalnych (węgla, ropy naftowej i gazu ziemnego) jest ważne, żeby spowolnić zmianę klimatu	Wiedza	✓	
• Zmiana klimatu będzie zwiększać nierówności społeczne (m.in. różnicować jakość życia i jego długość)	Wiedza	✓	
• Obecnie na świecie dochodzi do masowego zanikania gatunków roślin i zwierząt	Wiedza Pilność	✓	
• Ludzkość zrobiłaby lepiej, gdyby nakłady poświęcane na ochronę klimatu zainwestowała w zapobieganie wojnom	Wiedza Pilność		✓
• Globalne ocieplenie zachodziło w ostatnich dekadach, ale udało się je zatrzymać	Pilność		✓
• Jeśli w porę nie zareagujemy to część zmian zachodzących przez ocieplenie klimatu może być nieodwracalna	Pilność	✓	
• Tematowi zmiany klimatu poświęca się niewspółmiernie dużo miejsca w mediach	Pilność		✓
• Stan, w jakim znalazła się Ziemia, jest poważny i wymaga natychmiastowych działań	Pilność	✓	
• Negatywne skutki zmiany klimatu dotkną mnie i moich sąsiadów	Pilność	✓	
• Zmiana klimatu zachodzi, ale jej konsekwencje są wyolbrzymiane w celach politycznych	Pilność		✓
• Pilniejsze niż zajmowanie się zmianą klimatu jest rozwiązanie problemu plastiku i zaśmiecenia świata	Pilność		✓

KALEJDOSKOP